

Aurimas Rapalis

Kultūros darbuotojas, 28 m.

2017 07 17

Laukiu traukinio Plungė-Vilnius. Ant geležinkelio stoties kabo atminimo lenta trėmimams į Sibirą atminti. Iš šios stoties buvo ištremtas ir mano senelis Justinas Gelžinis, su kuriuo ką tik atsilabinom savo gimtuosiuose Salantuose. Mano išvyka prasideda komfortabiliai, šiltam, moderniam traukiny. Ne taip, kaip mano prosenelių Julijos ir Antano Gelžinių bei mano senelio Justino, 1949 m. taip grubiai atskirtų nuo tėvynės. Ne taip, kaip ir tūkstančių mūsų tautiečių tremtinių, keliavusių gyvuliniuose vagonuose. Nors jaučiu šiokią tokią nežinią, bet vis save raminu, kad tai niekaip neprilygsta toms emocijoms, mintims mano tėvynainių, mano probočių tais sunkiais istorijos vingių laikais. Važiuojant traukiniu vis galvoju apie savo šeimos istoriją. Dar ir dabar atminty stipriai įsirėžęs vaizdinys iš senelio pasakojimų, kaip tremė jo šeimą iš gimtųjų Platelių krašto, Pamedinčių kaimo, savos sodybos. Prosenelė Julija, begriebdama reikalingus daiktus ir stribų vis raginama išeiti, dar įbėgdama į vadinamąjį „gerąjį kambarį“, nusiavė batus. Senelis sušuko: „Mama, kam tu tuos batus nusiavei dar? Taigi, mes niekad čia nebegrišim.“ Grįžo. Palieku „savąjį Sibirą“ namuose ir ramia širdimi išvykstu. Viskas jau su seneliu seniai išsikalbėta, išsipasakota, atgulę atminty. Dabar laukia manasis Sibiras. Ekspedicija. Išbandymai. Nauji potyriai. Prieš išvykstant į ekspediciją, jaučiamas labai didelis susidomėjimas iš visuomenės, net savo gimtuosiuose Salantuose. Sutikti žmonės, draugai, kartais net pirmą kartą matyti žmonės kalbina, teiraujasi. Ši misija jau dabar įgauna savo svarbą, dar net neišvykus. O ir išlėdytūvėse Vilniaus geležinkelio stotyje tai tik dar labiau pasitvirtina. Šitiek šviesių žmonių mus išlydėjo!

2017 07 18–19

Jau traukinyje Vilnius-Maskva. Išlipus iš traukinio Maskvoje mus pasitinka ambasadorius Remigijus Motuza. Pabuvoję ambasadoje keliaujame į Komunarkos poligoną. Labai nejauki vieta, kraupoka.

Tūkstančiai stalinizmo aukų guli čia. Tarp jų yra ir lietuvių. Komunkarkoje 1937–1953 metais buvo palaidota daugiau negu šimtas lietuvių. Rinkome nuo audros išlūžusių medžių šakas, skaldėme malkas. Savotiška treniruotė prieš tikrąją ekspediciją Sibire. Prieš išvykdami į Irkutską, apsilankome Gulago muziejuje. Tikroji Rusijos istorija be pagražinimų. Džiugu, kad ir pačioje Maskvos širdyje apie tai kalbama! Jau neužilgo laukia skrydis į Irkutską. Laukia naktis dienoje.

2017 07 20

Nusileidę Irkutske, pasistūmėję penkiomis valandomis į priekį, tiesiai iš oro uosto sėdame į mikroautobusą ir lekiam dar 500 kilometrų Irkutsko link, į pirmąją mūsų ekspedicijos vietą – Gadalėjaus kaimą. Kiek nuvargę po šešetą valandų trukusios kelionės, kraty mosi ir atsimušinėjimo i autobusiuko langus nelygiais Sibiro greitkeliais pasiekiamė dienos tikslą – Gadalėjų. Kaimą, kuris iš pirmo žvilgsnio pasirodo sustojęs laike. Susitinkame su vietos seniūnu, kuris mums pasiūlo įsikurti kultūros namų salėje. Jau pirmajame susitikime su vietos gyventojais pasigirsta prisiminimai apie čia gyvenusius lietuvius. Lietuviai buvę be galo nagingi, dainingi. Vietiniams gyventojams įstrigęs ir lietuvių gebėjimas daryti alų. Man, kaip aludariui, lietuvių liaudies daina apie saldų alutį pradėjo pati dainuotis, ir vieną posmą pašnekovei sutraukiau. Kaimas niūrus, matosi, jog be ateities perspektyvų. Pasidėję daiktus nuskubame apžiūrėti kapinių. Kapinės bendros, bet labai jau netvarkingos. Tvoros išlūžinėjusios, kiaulės, karvės ganosi, prišiukšlinta, lietuvių kryžiai nuvirtę. Nors šį vakarą priklausytų ir poilsio vakaras, nes teko daug keliauti, tačiau nieko nelaukdami kimbame į darbus, nes štai jau „atkeliauja“ mediena. Visi puolame daryti trijų naujų kryžių. Tvarkant kapines prieina dvi vietinės rusės, atsineša fotografijų, laiškų. Atgyja prisiminimai, moterims ašaros byra prisiminus lietuvius. Jaudinanti akimirka.

2017 07 21

Nuo ankstyvo ryto vykstame į Tulūno miestą. Nupėdiname į vietos kapines. Randame po vėtrų priverstų medžių. Atstatome dar atgimimo metais pastatytą kryžių, kuris po audros taip pat nuvirtęs. Grįžtame į Gadalėjų ir keliaujame į Jevdokimovą. Persikėlus per Ijos upę atsiveria kitoks Sibiras – dar daugiau gamtos, o ir žmonės čia dar svetingesni. Mergaitės, priskynusios vaivorų, jau laukia mūsų, vietiniai atneša į stovyklą daržovių. Ramu. Stovykloje plevėsuoja trispalvė, Vytis. Atrodo, jog negąsdina net meškų pavojus. Anot vietinių, jų šiuo metu ir neturėtume sulaukti. Kadangi vasara gera, yra daug uogų, grybų, todėl meškos į kaimus retai užsuka.

2017 07 22

Nuo ryto kimbam į kapinių tvarkymo darbus. Šiukšlių kalnai, mėtosi plastmasinės gėlės. Nuo jų rinkimo pradeda pykinti tiesiogine to žodžio prasme. Turbūt jos man sapnuosis. Vis keliu klausimą, kam tas paviršutiniškumas, netikrumas, galiausiai virstantis į šiukšlių krūvas. Ko tik čia neatradome: virdulių ir telefono likučių, baterijų. Kapinėse jau prašviesėja, kryžius daromas. Stovyklą Jevdokimove aplanko tremtinio Albino Rimkaus dukra Viktorija Rimkutė ir žmona Svetlana Rimkus. Jos atneša vaišių, virtuvės komandai – morkų, bulvių, salotų. Kertam blynus, užsigerdami gardžiu kompotu. Viešnioms sakau, kad viskas kaip pas močiutę Žemaitijoje. Gera atrasti sau artimų žmonių, nors jau lietuviškai ir nebekalbančių, tačiau mus visus dar jungiančių bendra istorija, suvedusia mus bendram pasibuvimui po tiek dešimtmečių čia, tolimajame Sibire.

2017 07 23

Keliamės anksti – 05:15. Einame į žemę įkasti vakar naujai padarytą kryžių. Nuotaikos geros, emocijų vis daugėja, o ryto saulei vis kylant į viršų, į dangų pakyla dar vienas mūsų pastatytas kryžius, jungiantis visas kartas. Mus jungia ir tremtinių, partizanų dainos, skambančios ekspedicijos metu. Dainos, skambėjusios ir tremtinių ešalonuose į Sibirą. Dainos, kurių nereikia aiškinti ar mėginti suprasti, dainos, kurias dainuojant ašaros akyse kaupiasi – džiaugsmo, tikrumo, nuoširdumo, Lietuvos.

Laukia žygis. Susitinkame su medžiotoju Viktoru. Jis kartu su savo ištikimu draugu – Sibiro laika – lydės mus per taigą. Kartais ir aukštesnės dangaus jėgos, atodytų, padėdavo. Sivilinantis karštis. Nešame vandens atsargas penkialitriniuose buteliuose. Simboliškai stabtelime ties 32 km riba, kadangi šiandien vieno iš eskepedicijos bičiulių – Sauliaus – 32-asis gimtadienis. Įveikus 32 kilometrus matėme, kad iki kapinių dar liko kelio (paskui paaiškėjo, kad dar likę buvo apie penketą kilometrų), ir lyg iš giedro dangaus pasirodė keleivinis „kamazas“, kuris nestabdomas sustojo ir pasisiūlė pavėžėti. Po sunkaus žygio tai buvo kažkas be galo džiuginančio.

2017 07 24

Kol kas emocingiausias momentas ekspedicijoje, suradus Algotujaus kapines. Kapinės sudegusios, nes degė aplink jas ir jose esantis miškas. Nuvirtę, apdegę kryžiai. Supratome, kad esame tie, kurie dar galime išsaugot šias kapines. Po kapinių sutvarkymo kaip mat atsiveria kapinių vaizdas. Nuo kelio ant kalniuko jau matosi nudegusios kryžių dalys. Matau, kad komanda susikaupusi. Stebiu savo komandos rimtį, ir akyse dėl savo komandos, jos didžiulės motyvacijos, nustelbusios net fizinį nuovargį, kaupiasi ašaros. Kai kapinėse ant kalvelės išdygo trys nauji kryžiai, iškirtus jaunuolynus, krūmynus, pasidarė šviesiau, nuskambo Lietuvos himnas, nesinorėjo palikti tos vietos kiek ilgėliau: dainavom, rymojom, visi su savo emocijom, visi su savo Lietuva širdy.

2017 07 25

Laukia dviejų dienų žygis. Senajame Algotujuje atsisveikiname su likusia komandos dalimi, kuri keliaus į kitus kaimus ieškoti kapinių, jas tvarkyti. Mus veda vietos gyventojas. Nuotaika puiki. Kelią lydi meškos pėdsakai. Tiesa, vedantys į priešingą pusę. Juokaujame, kad jau kažkurioj vietoj netyčia prasilenkėm su šia taigos gyventoja. Sivilinantis karštis, atrodo, koks 40 laipsnių karščio, bet nuotaikos geros, šnekučiuojamės. Dainuojam, matyt, visą Lietuvos estrados repertuarą palietėme. Mus lydintis vedlys jau pervargęs, todėl stabtelim. Sutariam, kad vedlys grįš penketą kilometrų atgal į artimiausią kaimą, o mūsų laukia dar daugiau nežinios, nes keliausime vieni. Keliaujame toliau. Vandens atsargos

po truputėlį baigiasi. Viltis surasti upę vis mažiau rusena ir virsta į savotišką 15 km agoniją be vandens. Per liūnus, klampynes, paskutinį oro gurkšnį atimančius aitrius vaivorynus... Į priekį veda bičiulių paskatinimas, ištiesta vaivorų sauja, ir tai, kad nėra kur trauktis. Laukia naktis, todėl dar pavojingiau būtų čia pasilikti ir dar be vandens. Vienu momentu jaučiu, kad tuoj apalpsiu, praeiname, kaip spėjame, meškos išgulėtas vietas. Dainuoti ir kalbėtis jau nebepajėgiu, bet kiti bičiuliai vis dainuoja. Pagaliau prieiname kelią, kuris reiškia, kad civilizacija kažkur čia pat. Viltis sugrižo. Atsirado ir šypsenų daugiau. Prieiname upę. Puolame visi apsikabinti, džiaugdamiesi įveikę šios dienos tikslą – 37 km! Mėginame gerti upės vandenį. Kiek neramina, kad vanduo parteka nuo už kelių kilometrų esančio kaimo, bet troškulys visas baimes nuveja kuo toliau. Geriamas vanduo! Tamsoje prie laužo įsikuriame stovyklą. Karšta arbata, pašnekesiai prie laužo. Laukia kita diena. Pavakarieniavę visi kaip mat „nulūžtame“ savo guoliuose.

2017 07 26

Pabundame nuo dainos „O tai buvo, o tai buvo vakarai vakarai, kai žydėjo ir kvepėjo jazminai, jazminai“. Tai daina, tapusi savotišku ekspedicijos himnu. Atrodo, visi sunkumai po vakar žygio dingo su nakties pasiilsėjimu. Nieko nelaukdami pradedame žygį. Šiandien laukia keletas kaimų. Tikimės bus ir parduotuvėlių, žinoma, ir gaivaus šulinio vandens. Prognozės pasiteisina. Pirmajame kaime apsiprekiname. Vaizdas kiek slogus, tačiau jau nieko nebestebinantis. Kas antra troba tuščia, gal ne tuščia, jei įskaitysim po jas vaikščiojančias karves ar arklius. Pasiekiamo Katarbėjaus kaimą, susitinkame su lietuve tremtine Albina. Žmogus, likęs čia, Sibire, su savo skaudžiu likimu. Ji susigyvenusi su Sibiru, jai čia namai. Pasišnekučiuojame, įsikuriame vietos skaitykloje, apleistoje troboje. Svarbu, kad neužlyja ant galvos, o ir perkūnija siautėja kaip reikiant. Vakarop į svečius užsuka Albinos sūnus Ruslanas. Ir liejasi prisiminimai apie jo močiutę, apie lietuvių tradicijas, papročius. Dar vienas saviškis, sutiktas Sibire!

2017 07 27–28

Ryte sėdame į vietinį viešąjį transportą, pradedame kelionę į Porogą. Ten mūsų laukia likusi komanda. Džiaugsmingas susitikimas Porogo kapinėse su bičiuliais. Dar spėjame ir mes, žygyje dvi dienas praleidę, kibti draugėn ir sutvarkyti Porogo kapinėse palaidotų lietuvių kapus, kur šalia vietinių rusų ilsisi ir lietuvių tremtiniai. Papietavę svetinguose vietinės porogiškės Olgos (jos sesuo buvo ištekėjusi už lietuvių tremtinio) namuose, visi draugėn autobusiuku jau lekiamo Vesiolyj kaimo link. Kaimas išnykęs. Ieškome kapinaičių. Perėję pelkėtą vietą ir kiek palypėję ant kalniuko, išvystame lietuviškus kryžius! Dar viena jaudinanti akimirka. Net sunkiai apkabinami medžio kamienai, begulį išsidriekę kapinių teritorijoje, nebegąsdina. Su pjūkliukais, kirviais juos po truputėlį šaliname iš kapinių teritorijos. Tai paskutinės kapinės ekspedicijoje. Yra galimybė pastatyti dar vieną kryžių, nors iki išvykimo iš Vesiolos kaimo liko apie 2 valandos. Arnoldas grįžta su geromis žiniomis – medienos bus! Ruošiamės keliauti per pelkę, ne kartą teko joje sušlapti batus, bet saulėje jie greitai išdžiūdavo. Pasiruošę keliauti per klampynę ir sulaukę medienos, netrukus jau keliame naują, jau 9-ąją šios ekspedicijos pagamintą kryžių! Iškeliamo Lietuvos vėliavą tarp beržų ir tyliai susimąstę paliekame kapines. Mūsų ekspedicija baigta!

2017 07 29–08 01

Tiek skrendant iš Irkutsko į Maskvą, tiek ir keliaujant namo traukiniu Maskva-Vilnius, galvoje buvo begalės minčių. Vis keliu klausimą sau, ką man davė ši ekspedicija. Galiu pasakyti drąsiai, kad grįžtu pasisėmęs tvirtybės, sutvirtėjęs dar labiau kaip lietuvis. Skrendant lėktuvu, tarp debesų, ar keliaujant traukiniu Alzamajus-Irkutskas vis kyla klausimas, kaip turėjo nusikalsti lietuvis, kad atsidurtų tokiuose toliuose taip grubiai atskirtas nuo savo gimtosios žemės. Nors būta iš vietinių rusų ir pasakymų: „ko tie lietuviai išvažiavo iš Sibiro. Mes čia visko turime, gerai gyveno tie lietuviai.“ Taip, lietuviai čia (išskyrus šiaurines tremties vietas) greitai įsitvirtindavo dėl savo nagingumo, darbštumo, tačiau dauguma jų grįžo. Ir aš dabar puikiai suprantu savo senelį Justiną. Nors jam, partizano broliui,

šios santvarkos priešui, ištremtam į kaimyninį Krasnojarsko kraštą dėl savo darbštumo, buvo siūlomi nemaži pinigai, net partinis bilietas, tačiau jis į tai spjovė. Už tai jį buvo grasinta išvežti, kur ne rudosios meškos, bet baltosios. Nors jam pagal įstatymą į Lietuvą tebuvo galima grįžti 1989 m. (kaip simboliška – mano gimimo data), tačiau jis grįžo slapta, nenusižeminęs. Esu laimingas, kad galiu nešti šią žinią apie mūsų žemę mylėjusius, mylinčius. Čia, į Lietuvą, grįžti svarbu, prasminga visoms mūsų kartoms. Ekspedicijos metu dar labiau įsitikinau, jog esame stipri, moderni tauta, grįžtu su didžiule motyvacija apie tai kalbėti, ypač, jaunajai kartai. Sibire suradome dalelę Lietuvos, šlamančios beržų bei pušų kapinaitėse, bei tą dalelę Lietuvos, dar gyvą ten gyvenančių vietinių gyventojų atminime. Dalelę Lietuvos, kuri išlikusi pačiuose geriausiuose atsiliepimuose apie lietuvius, kaip darbščių, nagingų, bei pačius vietinius daug ko išmokusių žmonių tautą. Ekspedicija baigėsi, o Misija tęsiasi ir dar tik prasideda.